

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 30 december 2008

Mål nr

T 2443-07

KLAGANDE

Försäkringsaktiebolaget Aktsam, 516401-8193

840 70 Hammarstrand

Ombud: Försäkringsjurist LP

MOTPART

AW

Ombud: Advokat TR

SAKEN

Omprövning av trafikskadeersättning

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Svea hovrätts dom den 9 maj 2007 i mål T 6880-06

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

Försäkringsaktiebolaget Aktsam skall ersätta AW för hennes rättegångskostnader i Högsta domstolen med tjugotvåusen (22 000) kr, avseende ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för Högsta domstolens dom till dess betalning sker.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Försäkringsaktiebolaget Aktsam har yrkat att Högsta domstolen med ändring av hovrättens dom skall ogilla AWs talan. Bolaget har också yrkat att det skall befrias från skyldigheten att ersätta AW för hennes rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten.

AW har bestritt ändring.

AW har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Enligt 9 § trafikskadelagen (1975:1410) skall 5 kap. skadeståndslagen (1972:207) tillämpas i fråga om trafikskadeersättning. I sistnämnda kapitel finns bl.a. bestämmelser om skadestånd för inkomstförlust. I 1 § andra stycket återfinns en definition av det ekonomiska invaliditetsbegrepp som ersättningen för inkomstförlust vilar på. Av denna framgår att ersättning för inkomstförlust motsvarar skillnaden mellan den inkomst som den skadelidande skulle ha kunnat uppbära om han inte hade skadats, *inkomstunderlaget*, och den inkomst som han trots skadan har eller borde ha uppnått eller som han kan beräknas komma att uppnå. Enligt 3 § skall vid bestämmande av ersättning för inkomstförlust avräkning ske för *samordningsförmån*, dvs. förmån som den skadelidande med anledning av förlusten har rätt till i form av bl.a. ersättning som betalas på grund av obligatorisk försäkring enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring eller enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring. Sedan frågan om ersättning för inkomstförlust har avgjorts slutligt genom avtal eller dom kan ersättningsfrågan, enligt 5 § första stycket, omprövas om förhållanden som enligt 5 kap. låg till grund för ersättningen har ändrats väsentligt.

AW skadades år 1993 vid en trafikolycka. Hon erhöll halv förtidspension från och med april år 1998. AW och Försäkringsaktiebolaget Aktsam (bolaget), där AW tecknat trafikförsäkringsavtal, träffade år 2001 slutligt avtal om ersättning för inkomstförlust. Sedan AWs besvär till följd av olyckan ökat i omfattning beviljades hon hel förtidspension (numera sjukersättning) från och med januari 2004.

AW har gjort gällande att hon är berättigad till omprövning av den avtalade ersättningen för inkomstförlust, eftersom den omständigheten att hon drabbats av hel arbetsoförmåga innebär att förhållanden som legat till grund för avtalet mellan henne och bolaget år 2001 har ändrats väsentligt.

Bolaget har hävdad att enbart det förhållandet att AWs arbetsoförmåga ökat inte innebär att hon är berättigad till omprövning. Dessutom krävs enligt bolaget att en väsentlig förändring skall föreligga i fråga om inkomstförlustens storlek. Bolaget har därvid åberopat rättsfallet NJA 1998 s. 807.

Det är ostridigt mellan parterna att AWs inkomst i form av samordningsförmån och livränta, sedan hon år 2004 drabbats av hel arbetsoförmåga, kommit att understiga hennes inkomstunderlag med 12 811 kr.

Målet gäller frågan om det för rätt till omprövning av ersättning för inkomstförlust är tillräckligt att ett förhållande – i detta fall arbetsoförmågan – som år 2001 låg till grund för ersättningens bestämmande har ändrats väsentligt eller om det därutöver krävs att den skillnad i ersättning som kan bli följden av det ändrade förhållandet är väsentlig.

Möjligheten till omprövning av ersättning för inkomstförlust som utgår i form av livränta eller engångsbelopp infördes år 1976. Att en sådan möjlighet infördes hängde samman med att man övergick från en ordning där skadeståndet i praxis ofta kommit att grundas på den schablon som skadans s.k. medicinska invaliditetsgrad utgör till att, i enlighet med vad som redan gällde inom den allmänna försäkringen, använda sig av ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp där skadeståndet fastställs efter en prövning av skadans ekonomiska verkningar i det enskilda fallet (se prop. 1975:12

s. 104 ff. samt bl.a. Bengtsson och Strömbäck, Skadeståndslagen, En kommentar, 3 uppl. 2008, s. 280 ff.).

Utgångspunkten i skadeståndslagen beträffande skadestånd för inkomstförlust är att den skadelidande genom skadeståndet skall försättas i samma ekonomiska situation som om skadan inte alls hade inträffat (a. prop. s. 103). Departementschefen framhöll att möjligheten till omprövning av skadestånd för framtida inkomstförlust får särskild betydelse i ett skadeståndssystem som förutsätter att sådan ersättning bestäms så nära den faktiska förlusten som möjligt (a. prop. s. 116). Han konstaterade vidare att en dom på skadestånd för framtida inkomstförlust grundar sig på antaganden om den framtida utvecklingen som ofta måste bli tämligen osäkra och att, om denna utveckling tar en annan riktning än som förutsattes vid tidpunkten för domen, en fortsatt tillämpning av domen många gånger kan leda till obilliga resultat för antingen den skadeståndsskyldige eller den skadelidande. Principen om domars rättskraft kunde inte åberopas med någon större styrka när det gäller skadestånd för inkomstförlust. En omprövningsmöjlighet, motsvarande den som föranlett bestämmelser om rätt till omprövning av familjerättsliga underhållsbidrag, borde därför vid väsentligt ändrade förhållanden införas för dessa fall och denna möjlighet borde framför allt kunna utnyttjas för att korrigera en livränta som har blivit för låg. Omprövningsmöjligheten innebar inte att varje inträffad förändring i de förhållanden som hade legat till grund för skadeståndets bestämmande skulle kunna leda till en ändring av det fastställda skadeståndet, utan en förutsättning för omprövning borde vara att förhållandena förändrats i väsentlig grad. Det kunde därför finnas anledning att, när den framtida utvecklingen ter sig osäker vid tidpunkten för skadeståndets bestämmande, fastställa en viss

säkerhetsmarginal för sådana framtida förändringar som inte kan anses vara väsentliga. (A. prop. s. 118 f.)

Lagutskottet uttalade i sitt betänkande med anledning av förslaget (LU 1975:16) att övergången till ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp skulle möjliggöra en individuell bedömning av inkomstförlusten och att ersättningsen skulle avse de faktiska försörjningsekonomiska konsekvenserna av skadan. Utskottet betonade vidare att en skadeståndsprövning av detta slag ställer stora krav på utredningen eftersom man inte kan bygga bedömningen på schabloner utan i stället måste se till att utredningen i det enskilda fallet blir så fullständig som möjligt. Utskottet framhöll att det i propositionen anvisats flera olika metoder för att komma till rätta med de utredningstekniska svårigheter som en ekonomisk invaliditetsbedömning ger upphov till och pekade först och främst på de vidsträckta möjligheter som föreslogs bli införda till omprövning av ett fastställt skadestånd för den händelse den framtida utvecklingen skulle ta en annan riktning än den som förutsatts vid skadeståndets bestämmande. Vad som åsyftades med att förhållandena på den skadelidandes sida förändrats i väsentlig grad angavs närmare bestämt vara ”fall, där det framstår som klart, att utvecklingen av den skadelidandes inkomstförhållanden i väsentlig grad avviker från vad man föreställde sig vid den tidpunkt när livräntan fastställdes, vare sig detta beror på att skadan i medicinskt hänseende har förvärrats eller det är att hänföra till arbetsmarknadsförhållanden och liknande”. Utskottet uttalade vidare. ”Såväl personliga förhållanden som sådana allmänna faktorer, som ligger till grund för invaliditetsbedömningen, skall således beaktas i omprövningssituationen. Utskottet vill vidare understryka att väsentlighetsrekvisitet inte bör uppfattas som om en mycket restriktiv tillämpning är avsedd. Däremot kan givetvis inte varje inträffad förändring i de förhållanden som legat till grund för

invaliditetsbedömningen leda till en ändring av det fastställda skadeståndet. Såsom framhålls i propositionen får sådana mindre förändringar som man alltid har att räkna med kompenseras genom att ersättningen från början fastställs med viss marginal till den skadelidandes fördel. Att omprövning en gång har ägt rum hindrar inte en ny omprövning, om förhållandena på nytt undergår en väsentlig förändring.” (Betänkandet s. 28 f.)

Genom lagändringar år 2001 utvidgades möjligheten till omprövning av skadestånd enligt 5 kap. 5 § skadeståndslagen så att den numera omfattar även ersättning för kostnader och ideell skada vid personskada. Samtidigt förtydligades bestämmelsen så att det klart framgår att omprövning kan ske också när det tidigare bedömts att skadestånd över huvud taget inte kan utgå (s.k. 0-avtal). I förarbetena till dessa ändringar återkommer samma skäl som i det ursprungliga lagstiftningsärendet, men utgångspunkten är därvid de särskilda frågor som uppkommer när omprövning blir aktuell beträffande ersättning för kostnader och ideell skada (se SOU 1995:33 s. 396 f. och 443 f. samt prop. 2000/01:68 s. 38 f. och 72 f.).

Förändringen av AWs arbetsförmåga, från halv till hel arbetsförmåga, utgör en väsentlig ändring av ett förhållande som låg till grund för ersättningens bestämmande år 2001. Lagtexten tyder närmast på att detta skulle vara tillräckligt för att hon skall vara berättigad till omprövning. Frågan är emellertid om det också skall krävas att den medicinska förändringen vid en omprövning skulle medföra en väsentlig förändring av den tidigare beslutade ekonomiska ersättningen (se Bengtsson och Strömbäck, a.a.s. 291 och Strömbäck i Nordisk försäkringstidskrift 1/2006, s. 27 f.).

I 1975 års lagstiftningsärende gavs inte någon närmare vägledning beträffande vad som ligger i väsentlighetskravet, men vid 2001 års lagstiftning uttalades i propositionen (prop. 2000/2001:68 s. 72) att detta krav knyter an till den försämring som skall ha skett i fråga om de förhållanden som har legat till grund för bedömningen av skadestandsfrågan och således inte i första hand till den skillnad i ersättning som kan bli följden av de ändrade förhållandena (se härom Bengtsson och Strömbäck, a.a. s. 289 f.). Uttalandet i den senare propositionen tar sin utgångspunkt i fall där det som åberopas till stöd för omprövning är en försämring av den skadelidandes hälsotillstånd och inte en förändring av inkomstunderlag eller samordningsförmåner.

Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 1998 s. 807 ställt kravet att förändringens inverkan på ersättningsnivån skall vara väsentlig. Domstolens uttalande, att ändringens väsentlighet får bedömas med hänsyn till beloppets storlek taget för sig och sett i förhållande till storleken av de sammanlagda avräknade samordningsförmånerna och den beräknade inkomstförlusten, skall ses mot bakgrund av att det var en sänkning av den skadelidandes samordningsförmån, d.v.s. en ekonomisk förändring, som i det aktuella målet låg till grund för begäran om omprövning.

Det skulle kunna synas mest följdriktigt att även när det är en medicinsk förändring som har ägt rum ställa kravet att denna vid en omprövning skulle medföra en väsentlig förändring av den tidigare beslutade ekonomiska ersättningen. En sådan ordning är dock svårförenlig både med lagtextens utformning och med de nyssnämnda motivuttalandena i anslutning till 2001 års lagstiftning, vilka visserligen tillkom i samband med att rätt till omprövning infördes med avseende på ersättning för kostnader och ideell

skada men som måste förutsättas vara avsedda att ha allmängiltig betydelse. Övervägande skäl får därför anses tala för att det är tillräckligt att den medicinska förändringen är väsentlig.

AW bör därför vara berättigad till omprövning av frågan om ersättning för inkomstförlust. Hovrättens domslut skall således fastställas.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Johan Munck, Torgny Håstad (skiljaktig), Ann-Christine Lindeblad, Ella Nyström och Anna Skarhed (referent, skiljaktig)
Föredragande revisionssekreterare: Maria Hallqvist

	BILAGA TILL PROTOKOLL 2008-10-07	
		Mål nr T 2443-07

SKILJAKTIG MENING

Referenten, justitierådet Anna Skarhed, med vilken justitierådet Torgny Håstad förenar sig, är av skiljaktig mening på sätt framgår av följande yttrande:

Från det tionde stycket som slutar med orden ”ersättning för kostnader och ideell skada (se SOU 1995:33 s. 396 f. och 443 f. samt prop. 2000/01:68 s. 38 f. och 72 f.)” skall domskälen ha följande lydelse;

”Förändringen av AWs arbetsförmåga, från halv till hel arbetsförmåga, utgör i sig en väsentlig ändring. Frågan är emellertid om detta, som Trafikskadenämnden yttrat i ärendet, skall anses tillräckligt för rätt till omprövning eller om det skall krävas att den samlade ekonomiska effekten av ändringen är väsentlig.

De förhållanden som enligt 5 kap. 1 § andra stycket och 3 § skadeståndslagen omedelbart skall läggas till grund när ersättning för inkomstförlust bestäms är å ena sidan inkomstunderlaget och å andra sidan den kvarstående förvärvsinkomsten (se 1 § andra stycket) samt utgående samordningsförmåner.

Ändringar av dessa ekonomiska förhållanden kan i sin tur vara orsakade av bakomliggande omständigheter av olika slag, t.ex. försämringar av den skadades medicinska status, ändringar av reglerna i de ekonomiska trygghetssystemen, ändrade arbetsmarknadsförhållanden eller löneutvecklingen

i den skadelidandes tidigare yrke. Att de förhållanden som ligger till grund när skadeståndet fastställs i sin tur har sin grund i olika bakomliggande omständigheter har gett upphov till en osäkerhet om det för rätt till omprövning är tillräckligt att någon sådan bakomliggande omständighet har ändrats väsentligt eller om det krävs att ändringen haft en väsentlig inverkan på ersättningsbehovet (se t.ex. Strömbäck i Nordisk Försäkringsrättslig Tidskrift 1/2006, s. 28).

Det råder inte någon tvekan om att det som avsågs när rätten till omprövning infördes var att kompensera den skadelidande, alternativt minska belastningen för den skadeståndsskyldige, i de fall där det ekonomiska utfallet av ett beslut om skadestånd efter en tid visat sig leda till ekonomiskt orimliga eller oskäliga konsekvenser. Av lagtexten framgår att man skall pröva om de förhållanden (i pluralis) som låg till grund för ersättningsbestämmande har ändrats väsentligt. Det är meningslöst att medge omprövning därför att inkomstunderlaget ändrats väsentligt, om ändringen kompenseras av en lika stor ändring av en samordningsförmån. Med hänsyn till bestämmelsens syfte vore det också anmärkningsvärt om en väsentlig ändring av den medicinska invaliditeten, som inte medför någon minskning av eventuell kvarstående förvärvsinkomst och utgående samordningsförmåner skulle ge rätt till omprövning. Över huvud taget framstår uppdelningen av prövningen i en rätt till omprövning och en omprövning som konstlad.

I enlighet med såväl lagtexten som bestämmelsens syfte bör därför väsentlighetsbedömningen, när fråga är om ersättning för inkomstförlust (och underhåll), omfatta alla omedelbart inverkanse förhållanden (jfr NJA 1998 s. 807 och 2004 s. 279) och därmed avse ändringen av ersättningsbehovet, d.v.s. i

vad mån kvarstående förvärvsinkomst, samordningsförmåner och fastställd livränta motsvarar inkomstunderlaget vid tiden för omprövningen.

Ideell ersättning fastställs i betydande omfattning enligt medicinska schabloner. Ersättningen bestäms därvid med hänsyn enbart till skadans medicinska invaliditetsgrad utan någon individuell bedömning av den skadelidandes förvärvsförmåga. Det framstår därför som naturligt om en väsentlig ändring av den medicinska invaliditeten i det sammanhanget skall kunna anses vara tillräcklig för rätt till omprövning, i enlighet med uttalanden i förarbetena när omprövningsmöjligheten utsträcktes till att omfatta ideellt skadestånd (se SOU 1995:33 s. 444 och prop. 2000/01:68 s. 72).

Frågan är då om den inkomstförlust som drabbat AW som en följd av förändringen av hennes arbetsförmåga, från halv till hel arbetsoförmåga innebär att hennes behov av ersättning ändrats väsentligt.

Högsta domstolen har i 1998 års rättsfall, där frågan gällde huruvida en sänkning av förtidspension skulle ge rätt till omprövning, angett att ändringens väsentlighet får bedömas med hänsyn till beloppets storlek taget för sig och sett i förhållande till storleken av de sammanlagda avräknade samordningsförmånerna och den beräknade inkomstförlusten. I det fallet ansågs en årlig pensionssänkning om 7 260 kr, som innebar en sänkning av de sammanlagda samordningsförmånerna understigande 6 % och en sänkning av den totala kompensationen för den beräknade inkomstförlusten understigande 4 %, inte utgöra en sådan väsentlig ändring som kunde föranleda höjning av livräntan. I 2004 års rättsfall, där skillnaden mellan den lön som den skadelidande skulle ha haft som oskadad och samordningsförmånerna uppgick till ca 12 % eller mer, prövades inte frågan om ändringen var väsentlig eftersom

detta hade vitsordats av försäkringsbolaget. Som en jämförelse kan nämnas att när det gäller omprövning av livränta enligt 4 kap. 12 § lagen om arbetsskadeförsäkring, vilket kräver att en ändring av betydelse har skett i de förhållanden som varit avgörande för ersättningsbeslutet, som en riktpunkt bör gälla att omprövning skall ske om inkomständringen uppgår till minst 5 % av den årliga inkomst av förvärvsarbete som den skadade skulle ha uppnått som frisk (prop. 1975/76:197 s. 75). Mot bakgrund härav kan en rimlig utgångspunkt vara att en väsentlig ändring och därmed rätt till omprövning bör anses föreligga om förhållandena sedan ersättningen bestämdes förändrats så att samordningsförmånerna jämte i förekommande fall kvarstående inkomst och beviljad livränta understiger 90 % av den skadelidandes inkomstunderlag.

I AWs fall uppgick skillnaden mellan å ena sidan inkomstunderlaget och å andra sidan samordningsförmånerna och livräntan från bolaget år 2004 till 12 811 kr, vilket motsvarade 3,6 % av inkomstunderlaget. De förhållanden som legat till grund för ersättningens bestämmande kan därmed inte anses ha ändrats väsentligt. AWs talan skall därför ogillas.”